

Jag skiter i plugget

Gustav Jonsson

Den sociala och psykologiska dynamiken vid skolskolk och skolavhopp belyses i denna artikel av Gustav Jonsson, överläkare vid Barnbyn Skå. Han skisserar också några praktiskt möjliga riktlinjer för behandlingen av dessa problem.

Rubriken är inte satt för att chockera. Den är satt för att redan från början rent språkligt spika fast det väsentliga i skolsamhällets växande problem med skolkare och avhoppare: frågan gäller främst känslolägen hos eleverna, emotionella reaktioner, attityder, inte bara begåvningsresurser eller undervisningsmetodik. Problemet sträcker sig med andra ord vida utöver skolans ram, ut till familjen, till den sociala miljön runt hemmen, i sista hand till de subkulturer som fortfarande finns i vårt samhälle all vår välfärd till trots.

De är därför som frågan om skolans problem-barn också har en väsentlig socialmedicinsk sida.

Pedagogisk forskning och socialmedicin

I anslutning till grundskolereformen har i vårt land kommit en rad arbeten som belyser det nära sambandet mellan skolattityd och social miljö. Ett par axplock kan därför vara på sin plats.

I en brett upplagd avhandling från Härnösand (Johansson, 1965) kunde man med hjälp av faktoranalys konstatera att föräldrarnas egen skolunderbyggnad och därmed deras syn på skolgångens värde betydde mer för barnens skolmognad än hemmets materiella nivå. Kulturfattigdomen och det bristande skolintresset i hemmen skulle alltså

vara avgörande. Det bör kanske särskilt sägas att intelligensfaktorn hölls under kontroll vid denna jämförelse. Bland lika begåvade barn var det alltså barnen till föräldrar med klen skolgång bakom sig som kom på efterkälken. Sambandet mellan barnens kroppsliga utveckling, bestämd genom längd och vikt och ett index på kroppstypen, och deras skolmognad visade sig däremot vara mycket svagt. En av författarens slutsatser går ut på att skolan skulle bidra till att fördjupa de sociala klasskillnaderna i vårt samhälle om man alltför mycket särbehandlade dessa barn med sociala handikapp t. ex. genom att placera dem i specialklass.

Även på övergångsstadiet mellan den obligatoriska skolan och högre skolgång har man kunnat påvisa liknande samband mellan föräldrarnas socialgrupp och utbildningsnivå och barnens motivation att fortsätta (Härqvist & Grahm, 1963). Barnens skolbetyg spelade därvid en mindre roll, pappas och mammas student- eller realmössa avgjorde saken.

Den svåra komplikationen

Den sociala urvalsprocess som tydligen sätter in mycket tidigt i skolgången har, paradoxalt nog, fått sin ödesdigra effekt för ett fåtal elever parallellt

med att man jämnat skolvägen för det stora flertalet. Grundskolereformen har som helhet inneburit ett stort framsteg, inte tu tal om annat. Men för en liten minoritet har den inneburit ett försvårat läge och det är just denna lilla del som har sitt stora intresse för oss läkare, speciellt för skol-läkare och barnpsykiatriker (se t. ex. Ramer, 1965).

Förklaringen är enkel. Förbättrade möjligheter för flertalet innebär nederlag för det fåtal som inte kan utnyttja de nya möjligheterna. Förr kunde man få bra jobb med bara folkskola. Det är svårare nu. Utbildningsexplosionen har satt in. Kraven har ökat, konkurrensen skärpts.

Hur känns det för den som upplever skolan som platsen för det ena nederlaget efter det andra? Det står i rubriken: Jag skiter i plugget.

Dubbelheten, ambivalensen, i detta tuffa uttryck ligger väl i öppen dag. I översättning till normalprosa ligger de båda fraserna, Jag vill också gå i skolan och Jag struntar i skolan, mycket nära varann känslomässigt sett.

Skolgång och social dynamit

Det betänkliga i denna hållning till skolan ligger emellertid däri att den ingalunda är inskränkt till skolans värld. Skolans avhoppare hamnar i våra dagar och säkert än mer i framtiden inte bara utanför kulturlivet utan också utanför samhällslivet överhuvudtaget. Det statistiska sambandet mellan skolskolk i barndomen och asocialitet senare i livet är bestyrkt genom flera undersökningar, både i Sverige och andra länder. Särskilt i USA har man betonat att detsamma gäller också alla dem som slutar skolan i förtid, gruppen av s. k. dropouts. I förbigående sagt bör kanske dessa amerikanska erfarenheter vara en tankeställare för oss som skolläkare och även lärare och skolmyndigheter när vi frestas att finna det naturligt att befria tonåringar med skolleda från fortsatt skolplikt utan att bekymra oss för deras öde efteråt.

I en antologi från Amerika (utg. av Passow, 1965) trycker man så starkt på skolans betydelse för eftersatta grupper i samhället att den bristfälliga utbildningen för barnen i dessa subkulturer

betecknas som social dynamit i framtiden. I vårt frediga land, utan framträdande rasmotsättningar eller utbredd social misär, är kanske detta ett väl starkt uttryck. Men säkert gör sig hos oss liknande faktorer gällande om än med mindre explosiv kraft.

Sånt händer också här

Till att börja med kan det ju räcka med att peka på de småexplosioner som inträffar i vår skola här och nu. Vi kallar dem disciplinproblem men frågan är om denna benämning är särskilt adekvat. Man behöver inte ha mycken erfarenhet av sådana elever för att vet att deras framfart i skolan ofta sker med mer eller mindre medvetet stöd från föräldrahåll. Vad jag tidigare sagt om föräldraattitydens betydelse för barnens reaktionssätt i skolan gäller säkert även på denna punkt.

Men det finns också en mer direkt bevisföring angående det nära sambandet mellan mislyckande i skolan och misslyckande senare i livet. Man kan knappast slå upp någon undersökning om svensk ungdomsbrottslighet utan att finna siffror på den saken. Gäller det barn under 15 år som hamnar på anstalt, t. ex. på Skå, så är denna regel nästan hundra procentig.

Bortfall av positiv skolmotivation

Det skulle emellertid innebära en alltför snäv aspekt att på detta sätt se på sambandet mellan skolupplevelser och vuxenliv enbart som ett samband mellan negativa influenser, mellan besvikelseprotestreaktioner då och nu. I vanliga hem, med föräldrar som klarat sig hyggligt i skolan och som gått litet längre på skolvägen än till folkskolans slut, fungerar ju föräldrarna som opinionsbildare och som identifieringsobjekt för barnen. Man kan tala om läsintrasse eller kulturell ambitionsnivå eller något likande. Man rör sig i alla händelser längs den positiva delen av skalan om man så får säga.

Ur denna vidare aspekt har det sitt intresse att jämföra skolutbildningsnivån för föräldrar till vanliga barn resp. barn som visat tendenser att spåra ur i samhället.

En viss föreställning därom kan man få av följande sammanställning av skolunderbyggnaden hos fäder till Skå-pojkar och fäder till vanliga Stockholms-pojkar (Jonsson, 1967. sid. 77 ff).

	Fäder till Skå-pojkar	Fäder till vanliga Stockholms- pojkar
	%	%
Enbart folkskola	73	61
Yrkesskola, real- skola e. d.	21	20
Studentexamen el. motsv.	6	19

Skillnaden är signifikant på 5 procentsnivån. En uppdelning av materialen efter uppväxt på land eller i stad (med olika möjligheter till skolgång) gav samma resultat.

Man kan naturligtvis inte dra för långtgående slutsatser angående enskilda fall av en sådan tabell som ju bygger på gruppjämförelser. Men å andra sidan är det naturligt att tänka sig att en pappa som tagit studenten kan ge sin son en helt annan uppfattning om nyttan av studier än en pappa som saknar varje utbildning — även yrkesutbildning — efter folkskolan. Devisen det lönar sig med utbildning får en helt annan tyngd om den kan konkretiseras till en fadersgestalt.

Att kunna läsa och skriva

Den undersökning om olika skolmognadsfaktorer som jag nämnde tidigare (Johansson, 1965) visade bl. a. att barnens verbala mognad var mycket nära relaterad till deras allmänna mognadsnivå. Förmågan att kunna läsa och skriva är ju också det basverktyg som alla barn behöver för att i fortsättningen kunna klara skolarbetet.

Det är därför av stort intresse att man kunnat konstatera stora brister därvidlag hos barn med sociala anpassningssvårigheter. Enligt en officiell amerikansk rapport (Justice of the Domestic Relations Court, 1955) hade man där funnit att 75 procent av barnen vid en barndomstol och 85 pro-

cent av de intagna på en ungdomsvårdsskola hade så stora lässvårigheter att de inte kunde läsa samma böcker som andra barn på lika skolnivå. En annan undersökare fann att den bristande läsmog- naden hos ungdomsbrottslingarna var tydlig även om man tog hänsyn till deras allmänna intelli- gensnivå (Roman, 1957).

I Sverige har man samma erfarenheter. På våra ungdomsvårdsskolor känner man till att de intag- nas läs- och skrivkunnighet är avsevärt sämre än hos vanliga ungdomar och har också vidtagit sär- skilda åtgärder för att rätta till saken. En lärare på Skå utförde för en del år sedan en systema- tisk genomgång av de intagna pojkarna och flickorna med hjälp av diagnostiska läs- och skriv- prov som utarbetats vid lärarhögskolan i Stock- holm och standardiserats på ett stort, represen- tativt sampel från stadens skolor. Resultatet blev att utpräglade fall av läs- och skrivsvårigheter fanns hos 59 procent av Skå-eleverna mot endast 9 procent inom normalmaterial (Sigrell, 1965). Mot bakgrunden av sådana siffror framstod det som rätt och naturligt att bara hälften av Skå- pojkarna i min undersökning kunnat gå i vanlig skolklass före intagningen mot 93 procent bland de vanliga Stockholms-pojkarna (Jonsson, 1967, sid. 202 ff). Något förvånande var det däremot att placering i läsklass förekommit i endast 6 pro- cent av fallen medan siffran för observationsklas- ser uppgick till inte mindre än 26 procent. Möj- ligen kunde förklaringen ligga däri att lärarna i observationsklasserna hade svårare att upptäcka läs- och skrivsvårigheter hos eleverna än sina kolleger i de vanliga skolklasserna (Sigrell, 1966). Vare därmed hur som helst så är det dock tydligt att skolans omhändertagande av lässvaga elever måste tillmätas stor betydelse även som asociali- tetsprofylax. Att försöka läsa i en bok utan att kunna förstå kan onekligen vara ett av motiven att, nåja, strunta i skolan.

Vad göra

Men självfallet räcker det inte med att ge stöd åt lässvaga elever eller andra som faller utanför ramen för den ordinära skolundervisningen.

Mitt tema i denna artikel har varit att elevproblemen i skolan måste behandlas som delproblem i utbildningssamhället i stort (jfr Husén, 1961). Naturligtvis är det omöjligt för mig att här diskutera sådan makro-åtgärder. Men ett par mikro-frågor av mer principiell natur vill jag dock till slut åtminstone onämna.

I programförklaringen för den nya grundskolan tryckte man hårt på samarbete mellan skola och hem. Något av detta har väl också förts ut i praktiken, genom föräldraföreningar, besöksdagar i skolan och mycket annat. Men frågan är om man därmed når de föräldrar som är onintresserade eller direkt negativa till skolan. Vi har skolsköterskor som besöker dessa hem, vi har också en tunn utsädd av skolpsykiatriker och skolpsykologer som får problembarn med vidhängande problemföräldrar remitterade till sig. Men detta sker i en försvinnande liten skala, under ständig tidsnöd och med huvudsaklig inriktning på diagnostiska uppgifter. Terapin är satt i efterhand om någon sådan överhuvud förekommer.

Man har tidigare haft likartade problem inom ett område som ligger nära skolhälsovården nämligen vid barnavårdscentralerna. På sina håll, bl. a. i Stockholm, har man i den psykiska barnavårdens regi organiserat samtalsgrupper för föräldrar angående uppfostringsfrågor och annat som hör till vanlig barnproblematik (Gottfarb, m. fl. 1962, Lagercrantz, 1966). Dessa grupper leds av psykologer men initiativet har kommit från läkarhåll och det har nog sin betydelse i vårt auktoritetstroende land att doktorn hela tiden står som företagets garant.

Kanske kunde man tänka sig något liknande arrangemang också inom skolan, i den vanliga skolhälsovårdens regi, med speciell inriktning på de skolnegativa föräldrarna. Skolsköterskan får då en nyckelroll och det är möjligt att hon med sin image av vänlighet och hjälpsamhet är rätta personen för den operation dörrknackning som då säkert blir nödvändig i flertalet fall.

Terapeutisk begåvningsreserv

I detta ömtåliga spel mellan skola och hem får naturligtvis också läraren en viktig roll.

Är läraren i gemen den rollen vuxen?

Kanske. Kanske inte. Mycket i gängse lärarutbildning och skoltradition talar emot.

Men det finns också tecken som talar för.

Skå har ända från starten haft en egen, inbyggd skola med full uppsättning lärare. Dessutom har eftervården av f.d. Skå-barn, framförallt i fosterhem runt om i landet, inneburit en slags fortlöpande inventering angående förekomsten av lärare som upplever problembarn i klassen som en stimulerande utmaning, inte som besvärliga elever att bli av med.

Denna lärargrupp vill jag kalla den outnyttjade begåvningsreserven inom psykisk barn- och ungdomsvård (vid sidan om motsvarande grupp fosterföräldrar). Tiden borde vara mogen för projekt som går ut på att — som på Skå — stödja dessa lärare genom konferenser och gruppsamtal under ledning av psykologer eller psykiatriskt utbildade läkare. Jag är medveten om att sådant förekommer på flera håll men då på initiativ av någon enskild befattningshavare, med föga stöd av skolmyndigheterna. Inom Stockholms skolväsende har chefspsykologen Barbro Viking (för övrigt tidigare Skå-lärare även hon) försökt att på detta sätt få ut sina kolleger ur det testpsykologiska elfenbenstornet.

Man får ju inte glömma att skolgång är ett växelspel mellan föräldrar, lärare och elever och att rubriken på denna artikel lika gärna kunde ha varit: Vafan får inte jag gå i skolan för?

ANFÖRD LITTERATUR

- Gottfarb, L. & Lagercrantz R. & Lagerdahl, A. (1962) Samarbetet mellan psykolog, läkare och sjuksköterska på barnavårdscentralerna. *Nordisk Medicin*, 68: 1202.
- Husén, T. (1961) *Skolan i ett föränderligt samhälle*. Uppsala.
- Härnqvist, K. & Graham, Å. (1963) Vägen genom gymnasiet. 1960 års gymnasieutredning. *Statens off. utr.* 1963:15.
- Johansson, B. A. (1965) *Criteria of School Readiness*. Uppsala.

Jonsson, G. (1967) Delinquent boys, their parents and grandparents. *Acta Psych. Scand.* Suppl. 195, Ad. Vol. 43.

Lagercrantz, R. (1966) Hälsovård bland förskolebarn. *Läkartidningen*, Vol. 63, nr 32.

Passow, H. (ed.) (1965) *Education in Depressed Areas*. Teachers College, Columbia Univ.

Ramer, T. (1965) Högstadiet ökar svårigheterna för de handikappade. *Läkartidningen*, nr 4, Vol. 62: 286—292.

Roman, M. (1957) *Reaching Delinquents Through Reading*. Springfield, Ill.

Sigrell, B. (1965) Skola på institution. Bilaga till *Årsberättelse för 1964 från Barnbyn Skå* (stencil).

Sigrell, B. (1966) *Skolans problembarn*. Liber, Stockholm.

HYLLOR

praktiska
konstruktioner
för kontor
arkiv
bibliotek
butiker
laboratorier
privatinredn.

Sparings

Försäljningsavd.:

KARLAV. 89 - STOCKHOLM Ö
Tel 67 36 50, 67 76 75, 67 76 81

För rationellare kontorsrutin

- **Stenografering**
engelska, tyska, franska
- **Maskinskrivning, maskinräkning**
Renskrivning, adressskrivning, utskrifter efter Rex-Recorderskivor och bandspelare
- **Fakturerings**
utskrivning av tabeller och dylikt
- **Översättningar**
- **Bokföring**
manuell och maskinell

- **Kopiering**
Rank Xerox- och fotostatkopior
- **Duplicering**
stenciluplicering
- **IBM COMPOSER**
Framställning av reproduktionsfärdigt textmaterial

elitstenografens
skriv & bokföringsbyrå ab

Kungsgatan 55 t. h. 3 tr.

111 22 Stockholm

Växel. 21 67 01, 03, 10, 11